

Chu-föld Mindenható Királya és a háború

Sima Qian¹ *Történetírásának* legnagyobb erénye, hogy egyszer s mindenkorra széjjelzúzta az „aki győz, az király, az fejedelem, aki veszít, az bandita” gondolkodási sémát és vaske-mény törvényszerűséget. Az akkori körülmények között ehhez éles sasszemre volt szükség, és – persze – bátorságra, hogy ne féljen a lefejezéstől. Ilyen látásmódra és ilyen bátorságra onnét merített erőt, hogy már elviselte a kasztrálás büntetését. Abban a korban a kasztrálás és a lefejezés egyforma súlyos büntetésnek számított. Sok olyan emberről tudunk, aki akkoriban inkább a lefejezést választotta, semmint hogy a megszégyenülést elviselje. Sima Qian azonban lelkében hordozta a *Történetírást*, azért elviselvén a szégyent, alávetette magát a kasztrálás-nak, s éppen mert a szégyennel dacolva a kasztrálást elviselte, azért lehet ilyen a *Történetírás*, mint amilyenként ma olvashatjuk. Han Wu császár egyetlen parancsszavára elmetszették Sima Qian valamennyi egyéni vágyát, kósza gondolatát, de belémetszették azt a bátorságot is, amely által megírhatta a valódi hősök életrajzát. Elégedett korokban született közönséges emberek többsége rendszerint színéről, a hivatalosság szemszögéből nézi a világot, és csak ha kátyúba jut az élete, akkor képes, akkor hajlandó nézőpontot váltani, sőt olykor épp az ellenkezőjéről szemlélni a dolgokat. Ennek vannak anyagi és szellemi okai, és mind a kettő egyformán fontos. Akár irodalmi, akár történeti szempontból vizsgáljuk a *Történetírást*, mindenképp lát-hatjuk e nézőpontváltás rendkívüli fontosságát. E megváltozott szemléletmód következtében szerzője elkerülhette az elfogultságot és a bizonytalankodást, sokkal könnyebben megláthatta az emberélet lényegét. Aki a másik oldalról szemléli e lényegét, minduntalan kénytelenül tra-gikus, komor, kilátástalan hangulatokba merül, de szemernyi kedve sincsen, hogy szürreális képzeteket hajszoljon. – Részem volt a büntetésben, amely még a halálnál is félelmetesebb, a halál megszgyéjéről verekedtem vissza magamat, mi lehetne még, amitől megriadok? – Ez a semmitől-meg-nem-riadok szellem volt az előfeltétele annak, hogy elkerülhette a hivatalos császári szempontokat, hogy képes volt merőben új fényben megmutatni a „bandita” másik arcát: a vesztes hős hősmivoltát. A Nagy Történetíró ezen írásmódja a mai írók számára is tanulsággal szolgálhat.

Tanítómtól úgy hallottam, hogy a kor, amelyben Sima Qian élt, nagy, romantikus érzel-mekkel teli korszak volt. Nagy formátumú, romantikus jellemeket csak romantikus korszakok szülhetnek. Visszatekintve a Chu és Han közötti viaskodás korára, ha valaki talpig hős volt, aki a kor romantikus szellemét képviselte, hát Xiang Yü² volt az. Xiang Yü szelleme erős visszhangot keltett Sima Qianben. *Xiang Yü krónikájának*³ minden írásjegye mély érzelmekről tanúskodik. Megpillanthatjuk benne a kor fölé magasodó, páratlan ifjú hős táltos paripán égbe törő alakját. Gyermekkorában írni tanulván kudarcot vallott, akkor vívásra váltott; a vívásban sem aratott sikert, harci stratégiát tanult tehát, a hadi tudományokban nem a mélyértelmű ma-gyarázatokra figyelt, nyomban túljutott rajtuk. Ez alighanem jó dolog, mivel valamennyi túl konkrét tanács gúzsba kötötte volna a táltos paripát. Xiang Yü nyolc láb magasra nőtt, a (bronz áldozati) üstöt is az üstöke fölé emelte, akkora ereje volt, az ég is hősnek teremtette. Veszélyek közepette meg nem rettent, vakmerő hős volt, eltökélten döntött, az ég is harcosnak teremtette. Gyermekkoromban Gaomiban nagyon sok legendás történetet hallottam, közöttük Xiang Yüről, Chu-föld Mindenható Királyáról szólót is.

A nagyapám azt mondta: Chu-föld Mindenható Királyát sárkányanya szülte, tigrisanya szoptatta. Azt is mesélte, hogy az Első Császár⁴ keleti hadjáratán álmában a Keleti Tenger Sár-kánykirályának lányával közösült, azután faképnél hagyta, a sárkányleány pedig teherbe esett, azután persze szült egy kövér, fekete hajú fiúgyermeket. A sárkányleány úgy vélte talán, hogy balkézről született e fiú, nincs rendes neve, ha kitudódik, még rossz fényt vet a Sárkánypalotára, otthagya egy sötét erdőben. A gyermek viszont hamisítatlan sárkányivadék volt, nem hagyhat-ták sorsára, érkezett is egy anyatigris, amely szoptatta. Ez a gyermek nem más, mint Xiang Yü. E legenda, azon felül, hogy megmagyarázza Xiang Yü magas származását, istenekkel vetélke-dő erejére is magyarázatot ad. De ezen túl még mélyebb értelme is van: ha Xiang Yünek sikerül megszereznie a Qing-ház trónját és császár lett volna, akkor tulajdonképp atya örökébe lép, törvényesen követi a trónon. Ebből levonható a következtetés, hogy e legenda legkorábbi ere-

1 Sima Qian [Szema C sien] – i. e. 145–90, a kínai történetírás atyja. Hatalmas művében, a *Történetírásban* [kínaiul: Shiji, Si-csi, másként: *Történeti Feljegyzések*] a mitikus császárok korától a saját koráig örökítette meg a kínai történelem 3000 esztendejét.

2 Xiang Yü: [Hsziang Jü], i. e. 232–202, A Qin- (Csin-) ház uralmát megdőntő harcok egyik vezére, aki a hajdani Chu [Csu] fejedelemség területéről szállt harcba a trón megszerzéséért. Négyesztendő háborút folytatott egykori szövetségeseivel, Liu Banggal, aki végül is legyőzte, és a Han-dinasztia első császáráként lépett trónra.

3 *Xiang Yü krónikája* [Xiang Yü benji – Hszian Jü ben-csi]: Sima Qian a *Történetírásban* valamennyi császárnak krónikát szentelt, de a különböző korok más szereplőinek „életrajzot” írt. Xiang Yü az egyetlen kivétel, akiről a császárokhoz hasonlóan krónikát írt, kifejezve tiszteletét a Chu és Han között folyt nagy háború vesztese iránt.

4 Első Császár: Qin Shi Huangdi [Csin Si Huangti]. i. e. 259–210. Az egységes kínai birodalom és a császárság intézményének megeremtője, a Qin-ház első császára.

detét ott kell keresnünk a Xiang Yü keze alatt tevékenykedő tanácsadók terjesztette szóbeszéd-ben, amiként a Qing-kor végén felkelést szító Chen Sheng és Wu Guang selyemre írta, majd egy hallal lenyelette a jóslatot: „nagy Chu ország feltámad, Chen Sheng a király”⁵. Az ilyenféle komédiát minden bizonnyal valamennyi új dinasztia alapító császár eljátszotta. A nagyapám azt mondta, hogy Chu-föld Mindenható Királya a cserepet is lefújta a háztetőről, ha akarta. Mit jelent ez? Nem mást, mint hogy Xiang Yü, ha az eresz alá állt és fújt egy nagyot, a tetőről repültek a cserepek. Ez már önmagában elég csodálatos. De ami következik, az még csodálatosabb. Azt mondta a nagyapám, hogy Chu-föld Mindenható Királya azon túl, hogy a cserepet is lefújta a háztetőről, még ráadásul a „saját üstöke fölé nyüstölt”. Ez mit jelent? Nem mást, mint hogy a saját hajánál fogva fel tudta magát emelni a földről. Az emberiség történetében ő volt az első, aki ezt meg tudta tenni. Ilyen természetfölötti erőt közönséges emberről fel sem tétélezhetünk. Amikor azután elolvastam a *Történetírásban Xiang Yü krónikáját*, akkor rájöttem, hogy ez a „saját üstöke fölé nyüstölt” alighanem „a (bronz) üstöt is az üstöke fölé emelte” torzított változata. Az egyszerű ember nem nagyon értette, mi az áldozati üst, ezért mondta, hogy a „saját üstöke fölé nyüstölt”, s úgy értette, hogy a saját hajánál fogva föl tudta emelni magát a földről.

Úgy vélem: az, hogy Xiang Yü a nép körében nem gonosztevő banditaként, hanem falrengető hősként maradt meg, azt az irodalom hősenek, Sima Qiannek és világraszóló remekművének, a *Történetírás Xiang Yü krónikája* fejezetének köszönheti. Han Wu császár pallosa alatt hatalmas látókörű, kiváló tollú mester született, az a vágás az emberiség kultúrája számára szándéktalanul nagy érdemet nyesett. A jelen kor sok értelmiségi alakja, ha némi gyötretésben van része, nem győz panaszkodni, és más az izzása, bizony, mint Sima Qiannek volt.

Természetesen nem lehet azt követelni, hogy aki kiváló művet akar írni, önként kasztráltassa magát. Sok olyan dolog van, amit a sors szab ki ránk, ha azt kívánjuk, hogy önként menjen valaki kasztráltatni magát, lehet, hogy nem Sima Qian, hanem csak hűséges és nevezetes eunuch lesz belőle.

Amikor elolvastam a *Xiang Yü krónikáját*, úgy találtam, hogy ez a fickó soha nem tiszta erejéből csatázott. Inkább csak játszva vívott. Gyermeklelkű, élénk, gyermekkedvű hős volt. A kondért is összetörte, a csónakot is elsüllyesztette, olyan elszánt volt, házakat gyújtott fel, verembe vágta a katonákat, mindez tipikusan gyermekes rombolási vágy. Valahány csatában mindig a katonái előtt indult rohamra, nem úgy viselkedett, mint a nagy hadvezérek.

Ha nem törhetett gyilkolva előre, nem ordíthatott, akkor nem érezte elemében magát. Erőből és bátorságból vívott, nem bölcsességgel. Ha valamiféle cselre kényszerült, már is fájta a feje, máris megzavarodott. Az utolsó pillanatban is dalolt a szeretőjének és a lovának. Amikor már csak huszonnyolc lovasa maradt, még mindig hazardjátékot játszott alattvalóival, hogy bizonyítsa természetfeletti erejét. Mikor pedig végül egyedül maradt a Wu-folyó partján, a lovát odaajándékozta egy jó vitéznek, a koponyáját pedig régi barátjára hagyta. Nem kelt át a folyó keleti partjára, de nem azért, mintha nem lett volna bátorsága a keleti part előljárójával találkozni, hanem mert már elege volt a csatározásból, belefáradt, nem akart tovább harcolni. Nem akart tovább harcolni, hát kardját végighúzta a torkán, elég határozott, elég végletes cselekedet. Tulajdonképpen soha nem gondolta komolyan végig, hogy meg szeretné szerezni a hatalmat az ország felett, azt a gondolatot, hogy császár akarjon lenni, mások kényszerítették rá. Nem ebben lelte kedvét. Ha valóban császár lett volna belőle, az valójában „megmosdatjuk a majmot és megkoronázzuk” jellegű cselekedet lett volna. Amikor kiosztotta a rangokat a fejedelmeknek, magát kinevezte a nyugati Chu-föld Mindenható Királyává, akkor tulajdonképpen már maga volt a császár, de azt is bolondul csinálta. Hallgassuk csak, milyen címet adományozott saját magának: a nyugati Chu-föld Mindenható Királya, tőről metszett gyerekség, olyan, mint mikor ökölharcban egy kamaszkölyök tekintélyt vív ki saját magának. Harcra született. A hősi harc a legmagasabb közeg, amelyben élni szeret, ez a legnagyobb öröm számára. Ha Kína a harc istenét szeretné megválasztani, senki mást, őt kell választania. Nem szabad őt sajnálni, császár volt több száz is, Xiang Yü csak egyetlen egy. Természetesen meg kell köszönnünk Liu Bangnak⁶, hogy a Chu és Han között folyó hatalmas történelmi háború színpadán a Xiang Yü által halálmegvető bátorsággal játszott szerephez kiváló partner volt, ezáltal pedig ezt a nagyszabású színjátékot gazdaggá és színessé tette, hogy igazán gyönyörködtető legyen. Ha két Liu Bang vagy két Xiang Yü verekedett volna, ezen a színpadon nem lett volna mit nézni.

Politikai szempontból Liu Bang győzött, Xiang Yü vereséget szenvedett. Az emberélet szempontjából viszont e két testvér egyaránt győző. Mind a ketten megtették azt, amit tenni akartak, és mind a ketten jól végezték a dolgukat. Liu Bang az eredmény szempontjából volt sikeres, Xiang Yü a folyamat szempontjából. A Nagy Történetíró ezen írása mindenekelőtt kiváló irodalmi mű, csak azután történelem. Objektív szellemmel átitatott irodalom, szubjektív színekkel színezett történelem.

Visszagondolva a háború, ha nem is az emberiség egész történelme, de az emberi történelem legfényesebb, leghősibb része. A háborúban egybegyűltek a legkiválóbb tehetségek, koncentráldott minden egyes történelmi korszak legmagasabb rendű tudása, az emberiség tehetségének és éleselmjúségének színpadaként szolgált. Így tehát bizonyos értelemben a történelem a há-

5 Chen Sheng [Csen Seng] és Wu Guang [Vu Kuang]: Az Első Császár halála után, fia, Qin Ershi uralkodásának első évében, a hadsereg két tisztje felkelést szított, s hogy katonáik melléjük álljanak, cinóber festékekkel egy selyemdarabra írták a *Chen Sheng király* szavakat, a selymet egy hallal lenyelették, a katonák a hal gyomrában megtalálták az „égi jelet”, s a felkelés mellé álltak.

6 Liu Bang: A Qin-ház bukását követő harcok másik hőse, aki végül is győzött, megteremtette a Han-dinastiát és annak első császára lett.

borúk története, az irodalom pedig a háborúk irodalma. Azok a szempontok, amelyek szerint a regényírók a háborút megítélik, vizsgálják, állandóan változnak. A Nagy Történetíró a háború ábrázolásának nagymestere volt, és természetesen a háborús irodalom pátriárkája. Ő is folyamatában ábrázolta, de eleven jellemek mozgásának terepeként írta le a háborút. Mindannyian tudjuk, hogy milyen a jó háborús irodalom, de amikor írunk, elfeledjük, hogy irodalom, azért feledjük el, mert a politikát nem feledhetjük. A háború borzalmainak ábrázolása, az emberi jellem eltorzulása a háborúban és hasonló szempontok új aspektusként jelentek meg, de „Li Po és Tu Fu verseit ezer száj zengi, de mostanra nincs benne új semmi”. Hogy miként is kell ábrázolni a háborút, mindig nagyon szerettem volna megpróbálni, de nagyon sok minden nem világos számomra, ezért nem mertem könnyelműen nekilátni. Örök néhány pompás háborús történetet a fejemben, lehet, hogy eljön a nap, amikor veszem magamnak a bátorságot, és belevágok.

Minden valódi hős veszi magának a bátorságot, hogy legyőzze vagy semmibe vegye, ha nem is minden, de a legtöbb szilárdan rögzített cselekvésmódot. Teljesen figyelmen kívül hagyni vagy legyőzni lehetetlen mindet, ezért tökéletes hős nincsen. Xiang Yü a maga módján nem tökéletes, Sima Qian is a maga módján szintén nem. A közönséges ember egész teste láncok közé van kötve, ezért ha valaki meri semmibe venni a kialakult cselekvésmódokat, azzal megtette az első lépést a hőssé válás felé. Xiang Yü jellemében minden bizonyít az a legértékesebb, hogy végérvényesen kitartott gyermekes lelke mellett. Ebben Sima Qian alighanem hasonlatos hozzá. Sima Qian a *Xiang Yü krónikájában* mélyen együttérez hősével, de a Han-dinasztia alapító császárárt több helyütt gúnyal ábrázolja; ez bizonyára az általa elszenvedett kegyetlen büntetés miatt van így. Ennek következtében felmerül a kérdés: Vajon az a Xiang Yü, aki Sima Qian tolla nyomán megjelenik a történelemben, valóban élt Xiang Yü-e? és hasonlóképpen: a történelmi valóságban élt Liu Bang vajon valóban olyan volt-e, amilyennek Sima Qian megírta? Ha jól meggondoljuk, lehet igazság abban, amit Hu Shi⁷ mondott: „A történelem az ember kénye-kedve szerint felöltött kislány”.

Tubákos flakon
12 állítóvi jeggyel,
porcelán máz alatti kék és vörös festéssel

Kalmár Éva fordítása

7 Hu Shi [Hu Si] (1891–1962) neves kínai gondolkodó és író.